

Hayvan Refahı

Prof. Dr. Erol Şengör

Kocatepe Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Zootekni ve Hayvan Besleme Bölümü
Zootekni Anabilim Dalı
erolsengor@gmail.com

Hayvan refahı, OIE'nin (*Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisi*) "**Terrestrial Animal Health Code**" mevzuatının "**Hayvan refahı için öneriler**" başlığı altında aşağıdaki şekilde tarif edilmektedir.

(http://www.oie.int/index.php?id=169&L=0&htmfile=chapitre_1.7.1.htm)

Hayvan refahı kısaca, bir hayvanın içinde yaşadığı koşulların üstesinden gelebilmesi durumudur. Bir hayvan sağlıklıysa, rahatsa, iyi besleniyorsa, güven içindeyse, türüne özgü davranış biçimlerini sergileyebiliyorsa, korkmuyorsa, ağrısı yoksa ve stres altında değilse o hayvan refah içindedir. Hayvan refahının iyi olması için hastalıkların önlenmesi ve veteriner tedavinin yapılması, uygun şekilde barındırma, besleme ve muamelenin yapılması ve insancıl şekilde öldürülmesi gerekir. Hayvan refahı, bakım, yönetim ve insancıl muameleler gibi hayvana uygulanan muameleleri anlatır.

Bir hayvanın refahını korumak, onun fiziksel ve zihinsel ihtiyaçlarını sağlamak demektir.

Hayvan refahının sağlandığını garanti altına almak insanların sorumluluğu altındadır. Bu sorumluluk uygun barınma, bakım ve yönetim, beslenme, hastalıkların önlenmesi ve tedavi edilmesi, sorumlu davranma, insani muamele gibi hayvanın iyi durumda olduğu tüm konuları ve gerektiğinde insancıl usullerle öldürmeyi içerir.

Hayvan refahında bir kişinin değerleri ve deneyimleri tarafından etkilenen çok sayıda bakış açısı bulunmaktadır. Ayrıca hayvan refahının ölçülmesi için sağlık, verimlilik, davranış ve fizyolojik tepkiler gibi fakat bunlarla sınırlı olmayan çeşitli yöntemler de bulunmaktadır.

OIE'nin "**Terrestrial Animal Health Code**" mevzuatının "**Hayvan refahı için öneriler**" başlığı altında konuyla ilgili olarak 8 genel prensip belirlenmiştir.

1. Hayvan sağlığı ve hayvan refahı arasında kritik bir ilişki vardır.
2. Uluslararası olarak kabul gören beş hürriyet hayvan refahı konusunda da çok değerli bir rehber niteliğindedir. Bunlar,
 - a) Aç ve susuz kalmamak ve iyi beslenmek hürriyeti;
 - b) Korkudan ve stresten uzak kalma hürriyeti;
 - c) Fiziksel ve ısısal rahatsızlıktan uzak kalma hürriyeti;
 - d) Ağrı, yaralanma ve hastalık durumlarından uzak kalma hürriyeti;
 - e) Normal davranış modellerini gösterebilme hürriyetidir.
3. Uluslararası olarak kabul gören üç uygulama (hayvan sayısında azaltma, araştırma metodlarında rafinasyon, hayvanların hayvansal olmayan usullerle ikame edilmesi) hayvanların bilimsel amaçlarla kullanımı konusunda çok değerli bir rehber niteliğindedir.
4. Hayvan refahının bilimsel değerlendirmesi, birlikte ele alınması gereken farklı unsurları içermektedir. Bu unsurların seçimi ve verilen önemin derecesi genellikle değer bazlı varsayımlar içermekte olup mümkün olduğunca açık olmalıdır.
5. Hayvanların tarımda ve bilimsel çalışmalarda, pet sahipliğinde, dinlenme ve eğlence amaçlı olarak kullanımı insanların refahına büyük katkıda bulunmaktadır.
6. Hayvanların kullanımı onların refahını en uygun ölçüde garanti altına almak için bir etik sorumluluk taşımaktadır.
7. Çiftlik hayvanlarının refahındaki iyileşme genellikle verimde artışı ve gıda güvenliğini sağlayarak ekonomik faydayı artıracaktır.
8. Dizayn kriterlerine dayalı özdeş sistemler yerine performans kriterlerine dayalı eşdeğer sonuçlar, hayvan refahı standartlarında karşılaştırma yapma ve tavsiyeler de bulunma için esas olacaktır.

Çiftlik hayvanları ve daha özelde de broiler piliçler canlı ve duyarlı yaratıklar olup ticari amaçla yetiştirilmektedirler. Zaten kısa bir süre sonra et amaçlı olarak kesileceklerinden dolayı onların eziyet

çekmeden yetiştirilmeleri yönünde gelişmiş toplumlarda son 25-30 yıldır gittikçe artan bir kaygı ve hassasiyet belirlemiştir. Bu kavrama kısaca “Hayvan Refahı” ismi verilmektedir. Bu konu son zamanlarda gelişmiş ülkelerin hükümetleri tarafından yasalarla güvence altına alınmaya da başlanmıştır.

Hayvan refahı konusunda en kapsamlı yasalar Avrupa Birliği tarafından mevzuat haline getirilmiştir. Hayvan refahı kuralları yerine getirilmeden üretilmiş olan hayvanların et, süt ve yumurtaları artık ticari ortamda serbestçe alınıp satılma sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Hayvan refahı anlayışında dünyanın çeşitli yerlerinde gelir seviyesi, kültür ve dini inanışlar nedeniyle farklılıklar bulunmaktadır.

İnsanların gelir düzeyi yükseldikçe öncelikle hayvansal proteine olan talep artmaktadır. Bu artış başlangıçta miktar bazında olmakla beraber gelir seviyesindeki artış devam ettikçe hayvansal proteinin kalitesindeki artışa da yönelmektedir. Hayvan refahı bir kalite ölçütü haline gelmiştir. Gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerin hükümetleri hayvan refahı kavramını gündeme getirmekte ve belirli standartlar koyarak ticari amaçlı çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesinde hayvan refahına bağlı kalite standardının sağlanmasına özen göstermektedirler.

Broilerlerde hayvan refahı konusunda EC/2007/43 numaralı Direktif yayınlanmıştır.

Bu Direktif tüm Üye Ülkeler tarafından en geç 30.Haziran.2010 tarihinden itibaren uygulanmak zorundadır.

Bu Direktifin önemli sayılabilecek hükümleri aşağıdadır:

- Maksimum yerleşim sıklığı 33 kg/m² olarak tespit edilmiştir. Yetiştirici, bazı özel şartları yerine getirdiği takdirde bu limit rakamı 39 kg/m²'ye kadar yükseltilebilecektir. Yetiştirici m²'ye 33 kg dan daha yüksek sayıda hayvan koymayı düşünüyorsa yetkili merciye danışarak hareket edecektir.
- En az toplam 6 saatlik karanlık periyot uygulanacaktır. Bu karanlık süre içinde en az kesintisiz 4 saat karanlık periyot uygulanacaktır.
- Kümesin havalandırma, ısıtma ve nem seviyesiyle standartları olarak amonyak seviyesi 20 ppm'i, CO₂ seviyesi 3000 ppm'i geçmeyecek, gölgede 30oC dış ısıda kümes içi ısı 3oC'den daha fazla yükselmeyecek, dış hava ısı 10oC'den daha düşük olduğunda kümes içi ortalama nispi nem miktarı %70'i geçmeyecek şekilde yetiştiricinin sorumluluğunda ayarlanacaktır.
- Ölüm kayıtları ve kümese varıştaki ölüm miktarı yetkili veterinerin kontrolünde kayıt altına alınacak ve kesim anındaki rakamlarla derlenerek toplam kümes giriş rakamı denetlenebilecektir. Yerleşim sıklığı 33 kg/m²'nin üzerine çıktığı durumda günlük ve kümülatif mortalite oranını gösterir kayıtlar ilave edilecektir.
- Post mortem muayeneler ve yapılan tespitler yetkili merci tarafından denetlenerek refahın iyi veya kötü olduğu yorumlanabilecektir.
- Kayıtların refahın kötü olduğuna işaret etmesi halinde resmi veteriner hekim bu bilgileri yetiştirici ve yetkili mercilerle paylaşarak gerekli önlemler ve yaptırımlar uygulanacaktır.
- Su içme, yem yeme ihtiyaçları ve hayvan davranışlarının fizyolojisi bakımından stres durumları konularında eğitim verilecektir.
- Kümeste hayvanlara yapılması gereken muameleler, yakalama, nakliye için yükleme konularında eğitim verilecektir.
- Piliçlerle ilgili acil bakım ve ıskartaya ayırma durumlarıyla ilgili eğitim verilecektir.
- Koruyucu biyogüvenlik önlemleri bakımından eğitim verilecektir.

Direktifte hayvanların kesim sırasında refahının sağlanmasına yönelik bir standardın henüz oluşturulmadığı görülmektedir. Bu da hayvan refahı kavramı içinde kaygılara sebep olan en önemli konudur.

Türkiye'de broiler refahı konusunda bir mevzuat henüz yoktur. 2011 yılında çıkarılmış olan “Çiftlik hayvanlarının refahına ilişkin yönetmelik” sadece yumurtacı tavukları ve buzağları kapsamaktadır.

AB Direktifleri incelendiğinde, Türkiye’de henüz herhangi bir yönetmeliğin olmamasına rağmen broiler refahı konusunda sektörün dünya standartlarından pek uzakta olmadığı görülmektedir. Ufak tefek bazı aksaklıklar olmakla birlikte eğitim programlarının devam ettirilmesi suretiyle onlar da en kısa zamanda düzeltilebilecek niteliktedir.

Broiler refahı konusunda Türkiye’deki durum AB ile olan uyum sürecinde Türkiye lehine en olumlu olan konudur.

Hayvan refahı konusunda BESD-BİR ile birlikte İngiltere’de bulunan RSPCA (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals – Hayvanlara Zulmün Önlenmesi için Kraliyet Topluluğu) isimli kuruluş tarafından 2011 yılı Nisan ayında teorik ve aynı yıl Eylül ayında da pratik olmak üzere tüm sektör çalışanlarına ve Tarım Bakanlığı temsilcilerine ikişer günlük seminerler düzenlenmiş ve katılımcılara da sertifika verilmiştir.